

Maikatlo ay Liblo

**THIRD BOOK
Central Bontoc
Primer Three**

by
Lawrence and Dawn Reid

**Illustrations by
Nathaniel T. Tianero**

**SUMMER INSTITUTE OF LINGUISTICS-PHILIPPINES, INC.
TRANSLATORS**

PUBLISHERS

1968

Published
in cooperation with
Bureau of Public Schools
and
Institute of National Language
of the
Department of Education
Manila, Philippines

02.8-668-3.6C

52.30P-035

Printed in the Philippines
by S. I. L. Nasuli Press

PREFACE

This is the third primer in a series of graded reading materials designed to teach the speakers of Central Bontoc to read their own language as a step toward literacy in the National Language. Based on a phonics-syllable method of instruction, this primer introduces b, k, g and ng.

The letters of the Central Bontoc alphabet are a, b, k, d, e, g, i, l, m, n, ng, o, p, s, t, w, y, and hyphen (-) representing glottal stop following a consonant within a word. Between vowels and at the beginning of words, glottal stop is not symbolized, following the National Language representation of the same sound. (Glottal stop does not occur at the end of a word, or before a consonant in Central Bontoc and so grave accent is not used.) The hyphen also has two other uses: 1. to represent a long glottal stop between vowels, as in the man's name Bo-o, compare boo 'puff ball fungus'. 2. Between the letters n and g when the sequence does not represent the ng sound, as in-gowad 'to serve rice.'

Special attention is drawn here to the pronunciation of the letters b, d, and g. In Central Bontoc these letters have variant pronunciation depending on whether they occur at the beginning or the end of a syllable. At the end of a syllable, these letters always are pronounced as voiced stops, that is, in the same manner as in the National Language. However, at the beginning of a syllable the sound varies from barrio to barrio:

b, syllable initial, is pronounced as 'f' in the Bontoc poblacion and in Guinaang, Maligcong, Tokokan and some other barrios. It is pronounced 'v' in Mainit. It is pronounced 'fy' in Barlig before the letter a, and so on.

d, syllable initial, is pronounced 'ch' in the poblacion and in most barrios. It is pronounced as 'j' in Mainit.

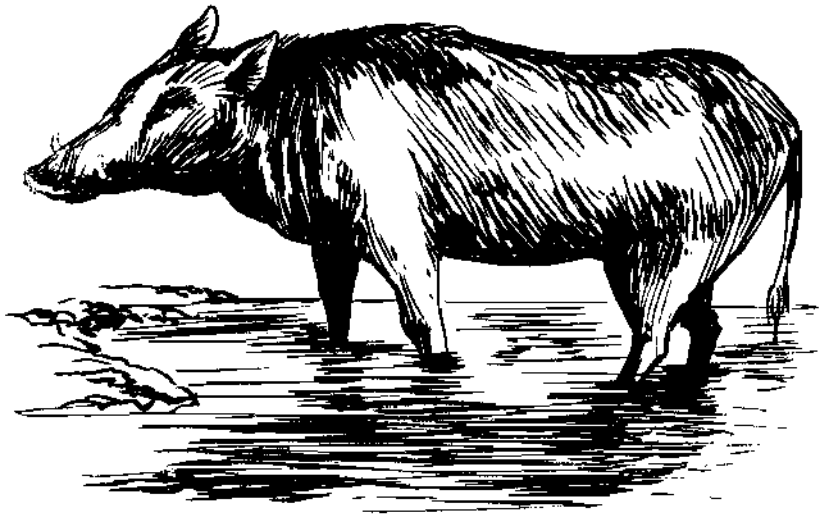
g, syllable initial, is pronounced as an aspirated, or a light breathy 'k', in the poblacion and in several barrios. Other barrios such as Mainit and Dalican tend to pronounce the letter as a voiced stop.

The letter l has variant pronunciations depending upon position within a word and local dialect changes. In the poblacion, l is usually not pronounced at the end of a word, e. g. samal 'prepare soil' is pronounced sama. In the barrios, l is pronounced as 'r' in certain positions in a word, as between two vowels, unless one of the two vowels is i, etc.

s is pronounced as 'h' in Mainit. In other barrios it is pronounced as 'h' in a few words, but it usually retains the pronunciation of the corresponding symbol in the National Language.

The pronunciation of e is similar to the corresponding symbol in the Pangasinan language.

Literacy Committee
Summer Institute of Linguistics
Nasuli, Malaybalay
Bukidnon, Philippines

b

B

a	ba	baw
i	bi	bin
o	bo	bot
e	be	bek

a	i	o	e
ba	bi	bo	be
bab	bim	bod	bel

a ba tan
in -a bat

abatan
in-abat

in ba yo
in bab -a yo

inbayo
inbab-ayo

ba yas

bayas

be tek
bet ken
bel bel

betek
betken
belbel

na bi lew
nab lok

nabilew
nablok

bot bo tan
bad ba doy

botbotan
badbadoy

bekbek
beklat

binta
bitibit

bomlail
bomlay

babai
babbabai

a	ab	lab
i	ib	tib
o	ob	bob
e	eb	neb

a	i	o	e
ab	ib	ob	eb
sab	kib	lob	beb

in lab bo	inlabbo
in lab lab	inlablab
ba lon	balon
ba lo tek	balotek
la neb	laneb
nab -el	nab-el
i tab	itab
ib -a da	ib-ada
lob ban	lobban
lok ban	lokban
in beb -e lew	inbeb-elew
in seb -ay	iseb-ay

eblen	sobli	book	inlolokbob
sakben	sabley	abbook	inbob-oleg
	isablott		

Wad-ay nan dow a ay baballo
ay enda lomakos baka ay mataba.
Inilada nan baka ay mataba ya
linakowanda. Inyalin nan
baballo nan baka ya enda omilas baleyna.
Inilada nan baleyna ay daan
kabaked. Kirwanin nan esay
bab-alo en, "Entat omalas baked ta
esatat bakden man." Kirwanin nan
kadwana ay bab-alo en, "Into kay
nan enta omal-an tay maiwed belbel
sin-a." Kirwanin nan esa en,
"Omalakas wakal ta eyak omalas belbel
sid-i, esatat in-abat ya bakdenta."

Inmaladas nan belbel ya nan
wakal, nin-abatda ya binakedda
nan baley nan baka. Binakedda
nan baley nan baka ta adi komaan.
Mo komaan nan baka ya omey
si nan oma as dadaelena nan
nabalotek ay itab. Binakedda,
sinmaalda nan doway baballos
nan babaley ya enda ominom si
nan bayas si nan lokban, tay
kinwanin nan deeyday baballo
en, "Ta komiwi nan baka ay
mataba ay ninbakedta."

Nawakas kinwanin nan esa
ay bab-alos nan kadwana ay
bab-alo en, "Entat idawisan san
bakata ay mataba." Kinwanin nan
kadwana ay bab-alo en, "As aw-awni
satat omey." Kinwanin nan esa en,
"As kay enta idawis tay maid
watwatmi?" Kinwanin nan
kadwana en, "Olay as na, maid
watwatmi. Entat lomakos sinbotol
ay watwat ta enta idawis. Kin-
wanin nan esa en, "Sino kan nan
enta lomakowan?" Kinwanin nan
kadwana en, "Enta omilas nan

amam-a mo ket way ilakoda as
olay sinbotol." Omeйда ya wad-ay,
Linmakoda. Linakowanda nan
sinbotol. Inmaladas balonda ya
inalada san sinbotol ya inmeyda ya
indawisdas nan kad-an nan baka ay
linakowanda. Inmakitdas akit ta
ilanebdas nan awak nan baka.
Ninlanebdas nan awak nan baka,
sinmaaldas nan babaley ya kasidat
inminom sinan bayas sinan lokban,
tay kinwanin nan deeyday baballo
en, "Ta komiwi nan baka ay mataba
ay nindawisanta."

baballo

bab-alo

babai

babbabai

baley

babaley

babley

abatan

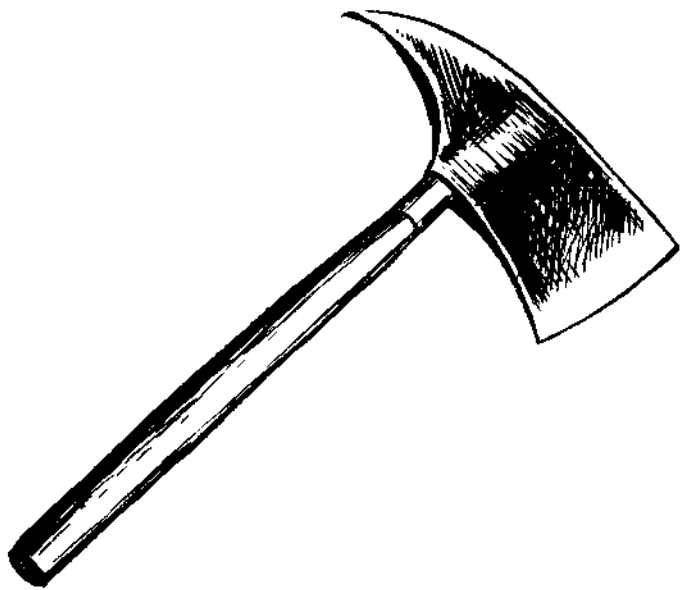
in-abat

itab

taba

botol

balotek

p

P

a	pa	pab
i	pi	pid
o	po	pok
e	pe	pet

a	i	o	e
pa	pi	po	pe
pap	pil	poy	pen

pa da sen
pa li den

padasen
paliden

pi li
to pil

pili
topil

o ped
a poy

oped
apoy

pid wa
pet -ak

pidwa
pet-ak

pap tok
pot lak

paptok
potlak

pok po ket
pen pe nan

pokpocket
penpenan

omapok
omapoy

pedpeden
penpenan

pakpak
pokpoken

pidwaen
piswiden

a ap wap

i ip mip

o op kop

e ep lep

a i o e

ap ip op ep

sap pip yop tep

Ap tik
ap lay

Aptik
aplay

i tep -al
i lep nak

itep-al
ilepnak

pip pi it
din pap

pippiit
dinpap

kop kop
top ken

kopkop
topken

i sap -ey
sap sa pam

isap-ey
sapsapam

o mip ta ka
in yop yop

omiptaka
inyopyop

ipta lepyak
apdas ilepnek

ep-ep
opoop
in-opop

padasen
padipad
pakipak

Wad-ay nan esay bab-alo ay
wad-ay nan paamona. Kanana en,
"Eyak ilan nan paamok ta eyak
isakatiyan." Sinomleg ay nanakati,
inilana nan kasatan. Kanana en,
"Ta poyowek nan naay kasatan ta
esak ipalek sinan pannakolko tay
maiwed palek nan pannakolko. Tay ad
etewna, kanaken ta omeyak pomoyos
esak kaewan ya maid palek nan
pannakolko tay pinotlakko nan
palekna." Pinoyona nan kasatan ay
inilana, ya sinapsapana.

Nalpas ay sinapsapana, insap-eyna ta masoysoyan. Awni inilana ay nasoysoyan, inalana ya insaalna. Kinaana nan deey napotlak ay palek nan pannakolna ya sinoktanas nan insaalna ay kasatan. Nasoktan nan palek nan pannakolna inilana ay naoped ya kanana en, "Ta palidekna tay naoped ta esaak omey pomoyos esak kaewen tay maid esami apoyen sinan naay samal." Pinalidna ya inmey pinmoyos esanat kaewen.

Kinwanin nan esay bab-alo sinan kadwana en, "Entat man pomoyos esatat kaewen." Kinwanin nan kadwana en, "Esatat omey mo." Inpaeyda nan balondas nan topilda, inalada nan pannakolda ya pinalidda tay naoopedda, esadat omey. Omeyda ya poyowenda nan esa ay dakdakel ay kaew. Pinotopototda, ya naknas down polo ay potot. Nasdem ya somaalda.

Mawakas kasida omalas balonda ya inpaeydas nan topilda. Ya kinwanin nan esa ay bab-alos nan kadwana en, "Omawittas pasek ya palto, ta esatat pasken nan pinototta."

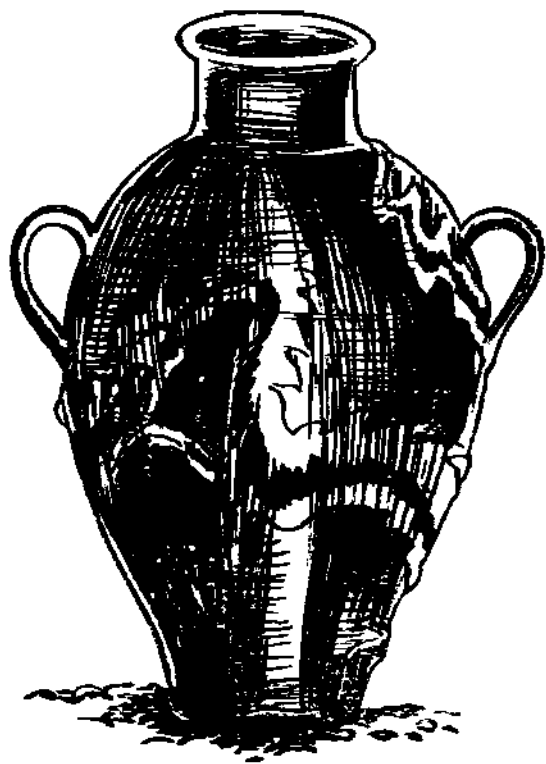
Inawitda nan pasek ya nan palto
ya inmeydas nan kad-an nan
pinotopototda. Adwani, inpasekda,
palalo nan podot ya maewewda.
Kanan nan esa en, "Omeyka omalas
danom, tay palalo nan podot ya
maewewak, ta esatat kanen nan
balontas nan topilta." Kanan nan
kadwana en, "Into nan eyak omal-an?"
Kanan nan esa en, "Omalakas nan
pokayan asnan payew. Ilaem si pidelna."

I inmalas danom sinan pokayan
sinan pidel nan payew. Inneynas
nan kadwana, ya ominomda ay dowa

ya kanenda nan balonda ay inpaeydas
nan topilda. Ya kasida inpasek.

Nalpas ay pinasekda am-in nan
pinotopototda ya nasdem. Inmaladas
awitda ya nan palto ya pasek ya topil
ay inawitda ya sinmaalda.

ipaey	podot	payew
sinpolo	palto	pidel
palalo	ipaey	pokayan
palto	podot	payew
sinpolo	pokayan	pidel

g G

a	ga	gab
i	gi	gim
o	go	god
e	ge	gew

a	i	o	e
ga	gi	go	ge
gas	git	gol	geg

la ga
ga lot

laga
galot

gab len
gas tos

gablen
gastos

al gew
al ga wan

algew
algawan

ga wis
gag -a wis

gawis
gag-awis

gi ma ta
gim mat

gimata
gimmat

i geb geb
in -a gal

igebgeb
in-agal

gab-en
gablen

ingeg-al
in-agal

gibgib
nagigid

godgod
goygoy
goyogoy

a ag dag

i ig big

o og nog

e eg keg

a i o e

ag ig og eg

mag lig sog peg

ag -a gew
gog ga
kag -aw

ag-agew
gogga
kag-aw

ig tek
is gep

igtek
isgep

gin mek
ga o wen
li ga o

ginmek
gaowen
ligao

in dag -ay
in keg sel

indag-ay
inkegsel

si gi yan
i sog -ed

sigiyan
isog-ed

tegman og-ogod
tegben managtag

magikna
maligwat

ingegsel
ingeg-al

Nan Ikamantako ay Inlagas Gimata.

Mo inlagatakos gimata, entako
ona omalas anes. Inmalatakos
anes, yomyomentako nan inanestako
satako kaisan. Nalpas ay naka-
kaisantako, bedbedentako nan
awittako satako isaal. Isaaltako
nan awittako, satako isap-ey ta
maalgawan. Mo naalgawan nan
inalatako ay anes, tempakentako
et owasantako. Nalpas ay
inowasantako, ammaentakos gimmat.

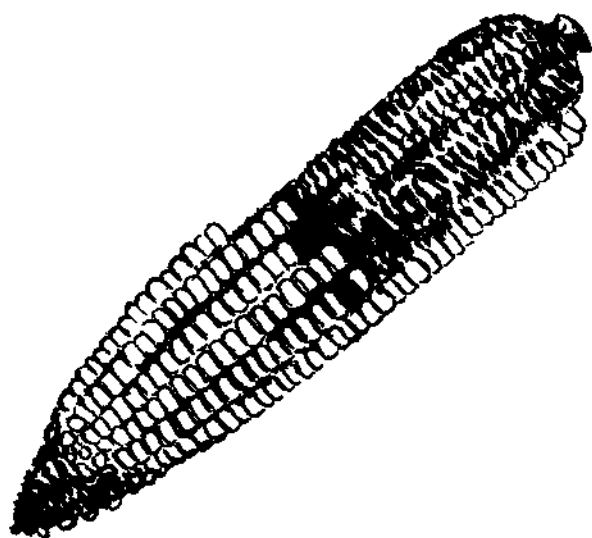
Nalpas ay linagatakos nan
gimmat, entako omalas belbel
ta ammaentakos dokona.
Nalpas ay inyammatakos
doko, omalatakos owey, satakot
owasan nan owey, satakot igalot
sinan gimata. Nalpas ay
ningalottako, entako omalas
sinolak as ammaentakos batawilna.
Nalpas ay naamas gimata.

Nan Ikamantako ay Inbayo.

Nan omona ay ikamantako, entako mamagey. Isaaltako ta isap-eytakos nan algew. Nalpas ay naalgawan ipaeytakos nan ligao, olotentako. Nalpas ay inolottako, isgeptako ta bayowentako.

Nalpas ay ginmektako, gaowentako ta matap-an. Nalpas ay natap-an kasi-tako bayowen. Nalpas ay binayotako, gaowentako ta kasi matap-an.

Mo matap-an ya maid eta, ipaeytakos nan baleyna. Mo wa nan eta, masigiyan ta matopog nan eta. Mo adi maipaey sinan kanen nan manok madeg-as ta mabayo ay gawis. Nalpas di.

ng Ng

a	nga	ngab
i	ngi	ngid
o	ngo	ngot
e	nge	ngen

a	i	o	e
nga	ngi	ngo	nge
ngaw	ngid	ngol	ngem

nga dan
ba nga

ngadan
banga

ngi di ngid
ngot ngot

ngidingid
ngotngot

ngen
ngem

ngen
ngem

ngot -o
to ngol

ngot-o
tongol

na la ngo
in ngi ngi

nalango
ingingi

ngab ngab
ngaw ngaw

ngabngab
ngawngaw

ngata
ngatin

ngen
ngenet

ngobngob
ngodngod

ngilangil
ngilingil

a ang gang

i ing king

o ong tong

e eng leng

a i o e

ang ing ong eng

dang ping song weng

ang san
gang sa

angsan
gangsang

ko leng
seng seng

koleng
sengseng

eng ga na
ke deng

enggana
kedeng

mang wa ni
weng weng

mangwani
wengweng

a bong
pa ngo

abong
pango

ba la tong
pang a tol

balatong
pangatol

anglen
angnen

omleng
natoleng

onga
ongong-a

ingisan
inbingis

Nan Ikaman ay In-obbo.

Nan ikaman ay in-obbo,
mayomyomda nan lallaki asnan
ab-abongan. Mayomyom ges nan
babbabai asnan maoponanda.
Ya ome y nan baballo ay mangwani
asnan obboda en, "Ay way kanpango
an dakayo ay babbabai, tay
maiwed kanpango an dakami ay
lallalaki?" Kananda ay babbabai
en, "Wad-ay kanpangon dakami."
Ya kanan nan lallalaki ay
mangwani en, "Entakot mo ad ne?"

Awni ya omeyda ya omalada nan
babbabai as idnodas ballita ya as
pala tay geday nan ayanda.

Omeyda ya wengwenganda. Nalpas ay
winengwenganda ya intoping nan
amam-a ya ipagwat nan baballo
nan bato ay itoping nan amam-a.

Ipagwat nan babbabai nan lota,
aw-awni manogla nan lallalaki,
oggay nan babbabai ay indondono.
Awni kasi omey nan lallalaki
ya indonoda am-in. Awni ay
indondonoda ya nakag-aw ya manganda.

Nalpasda ay nangan kasida
omey ay indono. Awni ages ay
nablay nan lallalaki ya kasida
manogla ya mataynan kasin
nan babbabai ay indondono.

Awni ages kasida ome y nan
lallalaki ya indonoda am-in
kasin ya engganay masdem,
ya awni ya somaalda. Mo
kakadangyan nan kanpango
omeyda nan baballo ya nan
mamaggit ay mangan sinan
abong nan kanpango. Ngem
masisiyan nan amam-as nan

kaab-abonganda ay mangan.
Nalpasda ay mangan omaladas
bayowen nan baballos nan
mamaggit. Nan ib-ada ay
baballo ay kanpangatol an
dida, omeyda kibayo.

Awni ya nalpas nan bayowenda,
ominom nan baballos nan tapey
wenno bayas mo wad-ay, ya
mangan nan babbabai mo way
kasi mangan et mangan,
ya masisiyanda ay maseyep.

Panogep nan Maid Agina.

Nan iMainit, domnoda kano. Inmalida nan iMainit ay in-awid ad Guinaang, tay domnoda. Nawakas pay nadkatda nan iGuinaang. Igda angsan nan inmey.

Nan naay esa ay iGuinaang ay maiwed madkatana, tay maid agina, nal-osda kano nan ipogaw, ig insemesemek sinan deey kag-aw. "Ay eyak man et insalang ad Mainit." Inmey kano, inmon-onod.

Manad-alan ad Lang-ayan, inilana nan otot ay manad-alan, makidad-alan nan otot. Kanana en mo ad-it ne nan ibagan nan otot, tay apay manad-alan ya omon-onod. Piniditna kano nan bato ay mangwani en mananog. Nanbal kano nan otot, kanana kano en, "Adika domanog, tay ad Mainit nan omayak."

Kinwanin nan am-ama en, "Tay sak-en eyak ad Mainit, ay eyak insalang, ay maiwed agimi ad Mainit." Kinwanin nan otot en, "Sak-en, siya nan omayak, ta eyak ges omalas watwat tay nadkatda ges nan ib-ami, ya maid madkatak." Kanan kano nan am-ama en, "Ay mo siya sa et, inbob-olegtat ta entad Mainit ay dowo mo." Kinwanin nan otot en, "Adika domanog mampay ta entad Lobbangan et, esaka kay sosom-ed ya, et as sak-en nan i omalas watwat."

Inmeyda pay kano ad Lobbangan, kinwanin kano nan otot en, "Intatabonkas nan naay liyang, as wa nan alaek en iyalik. Sik-a nan manotokpaw." Somaal kano tet-ewa nan naay otot ad Mainit sinan labi et. Tay nan domno kay man naseyepanda nan deeyda manotokpaw sinan deey maloto ay watwat. Kedeng ay lokaben nan naay otot nan deey sangdal ay nanapnos nan watwat ya dalolosena nan dowan botol. Kedeng ay

ilayawnat, isleknas nan baang et, kedeng ay eneyna ad Lobbangan sinan deey am-ama.

Inneyna pay, ya kanana en, "Naay kan. Totokpawam na ta kasiyak kayet i omala ya ta eyak omakon si watwat sisa ta isaal." Kasi kano ges tet-ewa omey. Aw-ay nangaat ay inawid, tineb-awana nan deey sinsangdal ay watwat.

Adi pay tanggawan nan naay iMainit ay mamankel sinan watwat et, kanana en, "Ay into pay nan inmayan san deey watwat sina tay pasig begas nan maid." Kananda kano en, "Ay ilaenyo od man mo into nan mangmangnayana mo ad-it ipogaw?" Ilaenda kano, maiwed met nangak-akang an didas nan papatonganda. Ngem nan naay i manganggay sid-i nan naay otot.

Adi pay nan naay watwat ay sasad-en nan am-ama ad Lobbangan, ig sintobon. Kasi kayet ges kanan deey am-ama en, "Engka man na-analog sinan deey bayas. Yakey siyas nan naay

watwat et ig ed-edda na ya. Yakay ig maid ininomtas bayas." Kasi kano ges omey nan naay otot et, pay-ana nan naay ballakew sinan deey bayas ay naibabadeng nan lokban sinan deey titiyan. Pay-ana kano nan naay dowā ay ballakew ay ig amam-a et, iyayoayodoknat, eneynas nan am-ama et, inomena.

Kanan kayet kano ges nan naay am-ama ay iGuinaang ay ipogaw en, "Ay engkat man ta nan et makan si naanal-am." Kasi kano ges omey nan naay otot et, wa nan nagogowad et, inalana di et ipaeynas nan giyag. Eneyna ges ad Lobbangan sinan am-ama et id-ana.

Kanana kano ges, "Assa, akat man ta esatat mangan. Ay ayaka pan nas watwatta." Manganda.

Kanan kano nan am-ama en, "Ta eyak pan somiwat si soksokay sinan sana an tag-ey et ibatawilta." Adi pay lidingenda kano,

iyakyakotkot nan naay am-ama. Aman kano omon-onod ges nan naay otot ay maiwed awitna. Nan naay am-ama nan mangaawit sinan deey inalada ay watwat.

Adi pay, omalidas Salibangaw, kanan kano nan otot en, "O, ay ingedwaenta pet, ta kaanem nan sana as sonina, ta ibadengmo ta isaalmo nan kowam si abongmo." Kanan kano nan am-ama ay mataag en, "Ay into pay ngen nan sa mangnayan tona tay maid met abong datona." Kanan kayet kano nan otot en, "O, ibadengmo ya et tomaynanka, somaalka, as ges igadak si omayak." Deey, nan pet in-aabongan nan otot, as liyang ad Alatey.

Sinmaal pan nan naay am-ama ay iGuinaang, linmawas et nan deey inalana ay watwat a, tay somaalda nan nadkat, manool nan naay da nadkat, anak-it nan idoolda. Manool kano nan naay am-ama ay kagwan nan otot, katkatlowena nan

sinbotol sinan idoolnas nan saggongda. Adi pay, insap-ey kano nan deey am-amas nan watwat ay idakalna ad dela, ig kano maid isap-ey nan naayda nadkat, ngem otot pay nan deey kagwana.

Maipanggep dis nan maid agina, isonga naligat nan maid aginas kankanan. Nalpas.

Nan Manaoy ad Maligcong.

Wad-ay tolo ay iGuinaang ay inin-a, natot-oyada en, "Satakot i manaoy ad Maligcong."

Inmeyda kano, manad-alanda ad Sabbi, nangon-ona nan naayda dow, kasi mataytaynan nan naay esa ay katloda, tay adi makadalan. Inmeydas bilig, nal-os nan ib-ana ay dow, inbogaw ay mangwani en, "Ay intokayo man?" Ig maid manbal tay apdasda nangon-ona ad Maligcong. Inmonod nan naay esa, inmey si Wawansan, ninbogaw en, "Ay intokayo man?" Maiwed nanbal sinan ib-ana. Wad-ay nan naay nanbal, ay otot, en "Naayak sina."

Omey, kanan kano nan otot en, "Akas na, mo ad ne nan omayam?" Kinwanin nan in-ina en, "Engkami manaoy ad Maligcong ya tinmaynan nan ib-ak tay adiyak makadalan sinan dalan." Kinwanin kano nan otot en, "Mo manaoyka ta akas

na ta esaka omalas nan naay pageyko." Kinwanina kano en, "Gawis mampay mo way esam egwal an sak-en ta adiyak et omonod sinan ibak ad Maligcong." Kinwanin kano nan otot en, "Wada, akas na magtek ta esaka mangan."

Inmala nan naay otot sinan watwat ya lino-tona, esanat tag-ongen, ya mangan nan in-ina. Nan sinawalna ay watwat, binongondas nan balat.

Nalpas ay nangan ya kinwanina en, "Aka ta bokatak nan naay alangko ta omalaak si awitmo." Binokatana kano nan alangna, ididiil kano nan naay in-ina nan alangna, ig ed-edda nan pageyna ay daan nindedemang ay pagey. Inpadakalna kano nan deey walon iting ay poddaw, kinwanin nan naay in-ina en, "Ayaka dis nan naay poddaw ta esaka naanalas nan sana dayyong si down iting, si esak inbayos esak in-asinan si tapey ta esa in-inom asawak tay ig maid inin-inomna." Kinwanin kano nan otot en, "Mabalin tay mo

dayyong nan laydem, wad-ay. Mo gasang, wad-ay." Inpadakalna di nan down iting et naknas sinbetek.

Soponen kano nan in-inas nan deey talkana. Lak-ayen kano nan in-ina ya kananan, "Ay yakey pet, ay in-analakat sinan sana gasang na, si sinpolos esak inbayo kay ta esak in-ilag-an si tobo ta esak inpenpenan ta esami in-ippeng nan tobo mo into nan kaneg." Kasi kano ges koma-wat nan otot et, kasina ges padakalen nan down iting. Kedeng ay soponen nan in-ina, esanat alaen nan watwatna ya iyosondas nan talkana.

Enban kano nan otot nan alangna, kasi kano insagong pay ya kanana en, "Ya omilaka od, mo ne nan omiil-am?" Kanan kano nan in-ina en, "Sanat ipogawka ya." Kanana kayet kano en, "Ilaem od nan naayda matak ya nan ogemko, mo ipogaw nan omiil-am?" Kanana kano en, "Sanat, ogem si ipogaw nan ogemmo ya." Ngem otot nan

mangiil-ana, ngem adina kankanan en, otot, tay inyal-anas awitna. Saet kano paagtowen nan deey otot nan naay in-ina, ig kano naw-inawitan. Saet kano manalan sinan dalan, omonod nan otot ay mangwani en, "Engka et, il-ilaem nan dalan, mo way aspolam si bolegmo, gag-awis ta way bolegmo."

Inmey kano, saet kinwanin kasin nan otot en, "Mo anggayem sa nan inalam, esaka kasi komwanis ib-am, esakayo omali ta esakayo omala." Kanan kano nan in-ina en, "Ya mo mampay, mo lalaydem ta esakami kasi omali, esak in-ayagan da Laglag-ong an Tannokay si esak in-ib-a ay mangegnan." Kinwanin kano nan otot en, "Esakayo omali, solok nan sana pagey si esayo alaen."

Nat-an pay nan in-inas nan dalan, kasina kinwanin, "Ay intokayo man anono?" Kinwanin pan nan deeyda doway ay ib-anas san ag-agew en, "Naaykamis na. Akat mo way magtek nangiyala

an sik-a, tay igkami insagosagong ad ganad ya igka adi omali ya. Kananmin mo adikat inma-wid." Kanana kano en, "Ay tay igak inkali-kali ya igkayo adi tombal ya apdaskayo ngen nal-os." Kinwanida kano en, "Kananmi ges en, ay into nan inmayam?"

Insagongda pay et sad-enda, ig nanaw-itan nan naay esa mampay. Kananda kano en, "Ay ayaka pay si awitmo ya sino pay nan nangiyala an sik-a?" Kinwanina kano en, "Gawis tay inkaliyak en, ay intokayo man, ya kanaken dakayo nan nangwani en, akas na, ya omeyak et baken ipogaw ay otot. Ngem nan kalina kalin si ipogaw. Saet wa nan abongna ya wa nan makana ya wa nan pageyna. Siya nan inmiyala ya kanana magtek en, ilaem od sak-en mo ne nan omiil-am. Kanak ay ig mangipapabgew en, ay sanat ipogawka ya, ngem otot pay nan mangiil-ak. Ya akat ta mat-awan ta satakot kasi omali ta

esam ilaplapo ta esatako i kasi omala mo." Kanana kano en, "Aditako og-ogoden sinan ipogaw ta siyay ak-adtako ay tolo nan esas di kasi ome y ta siyay way mamidwaantako esa maanggay di."

Kedeng ay nat-awan kanos liman algew, kedeng ay kasida omawid. Kanan kano nan deey inyal-anas gapon a en, "Engkayo, iyon-onayo od. Omeykayo ya anggay si Wawansan inkalikayo, ay intokayo kay?"

Ome yda kano nan deeyda dow a ges et inkalida. Kanana kano en, "Naayak sina, ilaenyo nan deey in-ap-apoosan nan gasok siya nan katamenyo." Kedeng ay monamonaangenda kano, siya nan kinatamda.

Kedeng ay inmeyda. Kedeng ay kanana kano en, "Akayo, isaadyos sa nan talkayos nan sana pantew." Kedeng ay isaadda kano. Kanana kano en, "Napanatongtako ta naanag-aggong-

tako ta in-isog-edko nan naay banga tay inang-gay nan deeyda an-akko nan sinawalmi ay makan, ta pomisokak si esatakot kanen. Kedeng ay sesesed-enda kano et inkaloloto. Kedeng ay gowadena kano et manganda. Tag-ongena kano nan deey banga et, begas ay sin-ekep nan deey ginegegedna. Manganda.

Kedeng ay inmeyda kanos dis alang pay ya kanana kano en, "Isaadyo sa pet ta tokwabak ta iilaenyo." Kedeng ay iilaenda nan manok-wabanat, anay tay maiwed naloglogis nan deey binokatana ay alang. Kanana kano en, "Siya na nan kadwan nan alangko, ay adik binokbokatan. Nan pay binokatak si gaponas inmali ay ib-ayo, deey as demangna."

Kedeng ay inokaokalna kano nan deey tolon betek, sinposiponda. Kedeng ay enbana. Kanana kano en, "Akayo kan sina ta maog-ogod-tako." Somgepda kano, in-og-oog-ogodda.

Kanana kano en, "Ay ne kan nan omil-anyo?"
Kanan kano nan deey esa en, "Ayki sanat ipogaw-
ka ya." Kedeng ay kanana kano ges sinan esa
en, "Ay ne kay nan omil-am ges?" Kanana en,
"Ayki sana, ay anay man nan sana iposmo?"
Kedeng ay nalannek sinan tekaw et ig inditdi-
ditdit, ya ig inditdiditdit. Kedeng ay
inmonaangdas dis pantewna nan alang, maiwed
nan deey sinposinponda ay pagey. Kedeng.

GLOSSARY

<u>Bontoc</u>	<u>Pilipino</u>	<u>English</u>
ab-abongan		men's grouphouse
abong	bahay; tahanan	house
ak-ad	kasiya; sapat	sufficient
akang	hakbangan; lakrangan, tapakan	to step through, over
adi/ad-i	hindi	no
ag-agew	umaga	morning
alaen	kumuha; tumanggap	to get
algew	araw, araw	day, sun
alog	magnakaw; nakawin	steal
am-ama	may-asawa	married man
an-ak	mga bata; anak	children
anak-it	maliit; munti	little
anay	bakit	why
anggay	lamang; tangi	only
angsan	marami	many
anono	sa wakas; sa huli	at last
apay	bakit	why
apdas	tapat; matapat; lamang	just
apoy	apoy; sunog	fire
asawa	asawa	spouse
aspolan	makita; matagpuan	come upon
assa	naku; aruy	exclamation
awak	katawan	body
aw-ay	marahil; siguro	maybe
awit	dalahin; karga	load
ayaka	sapat	enough
ayki	ano; bakit	question marker
baang	tubuhan	sugarcane field
bab-alo	binata	young man (unmarried)
babai	babae	woman

<u>Bontoc</u>	<u>Pilipino</u>	<u>English</u>
baballo	mga binata	young men (unmarried)
babbabai	mga babae	women
baka	baka	cow
baken	hindi; wala	not
badbadoy	mamasyal; maglakad- lakad	to stroll
balat	punong saging, halamang saging	banana plant
balatong	balatong	black beans
baley	silungan; tanggulan; pastulan	shelter, pasture
ballakew	halamang pitser	pitcher plant
ballita	bareta	crowbar
balon	baon	food taken to work
balotek	pagapangan	bean sticks
banga	palayok	pot
batawil	pingga	carrying bar
bato	bato	stone
bayas	tuba sa tubo	sugarcane wine
bedbeden/betken	gapusin; talian	to bind
begas	karne	meat
belbel	murang pino	young pine trees
betek	talumpok; 50 tangkas na palay	50 bundles rice
bilig	bundok	mountain
bokatan	buksan; magbukas	to open
boleg	kasamahan; kasama, tagasunod	companion, follower
bongonen	balutin; ibalot	to wrap
botbotan	magbutas; butasan (sa tela)	to make holes in cloth
botol	hiwa (ng karne)	one slice of meat
kaanen	alisin	to remove
kadangyan	mayaman; masagana, mayaman, masalapi	rich, wealthy

<u>Bontoc</u>	<u>Pilipino</u>	<u>English</u>
kadwan/kagwan kag-aw	kasamahan; kasama tanghaling-tapat; katanghalian	companion midday, noon
kaisan	kaskasin; kayurin	scrape bamboo skin
kanan kaneg	sabihin; magsabi katulad; kagaya; kaparis, kawangis; kawangki; kamukha	to say like, similar
kanen kano kasi katamen katlowen	kumain; kanin daw; sabi uli; muli patungo sa pagtatluhin; katluin	to eat it is reported again to go towards to divide into thirds
kayet	kahit pa; nang kaunti pa	even yet, further
kedeng kinwanin kobet koleng komawat komiwi	lamang; tangi sinabi; sabi pigi tainga pumahik; umakyat mabuhay; gumalaw, kumilos	only said base, buttocks ear to climb live, move
kowam -da daan dakayo dag-ay dalan dalolosen datona dayyong deey deg-as dela	iyo; inyo, mo, ninyo sila pa; muna, pa kayo; ninyo umawit; kumanta landas; daan kaladkarin; hilahin mga ito iyan; iyon pangalawang bayo o luba labas	yours they yet, still you (pl) to sing trail to drag these type of rice that 2nd pounding of rice outside

<u>Bontoc</u>	<u>Pilipino</u>	<u>English</u>
demang	layo; distansiya; agwat	distance
di	iyang; iyon	that
domanog	ihagis; ipukol; ibato	to throw at
domno	magpiging; magpista	to feast
dowa	dalawa	two
ed-edda	marami	much, many
egwal	bigyan; ibigay; ipagkaloob	give
en	1. lakad, 2. hala; sige; sulong	1. go, 2. quote signal
enban	sarhan; ipinid	to shut
eney	kunin; dalhin	to take
enggana	hanggang	until
esa	1. sa 2. isa	1. future, 2. one
et		punctual activity
eta	palay	unhusked rice after pounding
etewna	kamakalawa	two days past
gablen	magpaulan	to be rained on
ganad	bago	before (earlier, this day)
gangsang	gong	gong
galot	kawad	wire
gaowen	daupin; dakutin	to move a substance
gaponang	simula; umpisa	beginning (of it)
gasang		type of rice
gasok	usok; as6	smoke
gastos	gastos; gugol	expense
gawis	mabuti; mahusay; magaling	good
geday	guho (ng lupa)	landslide
gededen	hiwain; paghiwa- hiwain	to slice
ges	din; rin; man	also
gimata/gimmat	bakid	baskets attached to shoulder bar

<u>Bontoc</u>	<u>Pilipino</u>	<u>English</u>
ginmek	nilupak	rice pounded once
giyag	lala	woven bamboo plate
gogga	kahapon	yesterday
gowaden	maghain (ng kanin)	to serve rice
i	pumunta	go
ib-a	kasamahan; kasama, iba pa	companions, others
ib-a	kasama; kasamahan	companion
ibadeng	ibaba; ilapag	to put down
ibaga	sabihin	to tell
ibatawil	pinggahin	to carry on ends of shoulder bar
idakal	alisin	to take out
id-ana	dukwangin; abutin (sa pamamagitan ng)	to reach (with)
idawis	iihaw; mag-ihaw ng karne	to broil meat
ididiil	sulyapan; sumulyap	to glance at
idno	kasangkapan	tools
idool		to take a gift of food
ig	lubha	very
igad	pananagutan; responsibilidad	responsibility
igebgeb	kuskusin	to rub against
igtek	gawin; ayusin; kumpunihin	to do, fix, repair
ilaen	makita; tingnan	to see
ilaplapo	pamunuan; mamuno	to lead
ilayaw	tumakas; lumayo	to flee (with)
ilepnak	paputukin; yupiin	to flatten out
in-aabongan	tahanan; tirahan	dwelling place
in-abat	salubingin; tagpuin; maggulong	to meet
in-agal	umiyak	to cry
in-ap-apoosan		twisting, curling (of smoke)

<u>Bontoc</u>	<u>Pilipino</u>	<u>English</u>
in-asinan	mag-asin; asnan;	to salt, yeast
in-awid	lebadura; pampaalsa	
	to invite guests from	anyayahan
	another barrio	
inbayo	magbayo; bayuhin	to pound
inbelew	bugawin; habulin	to chase rice
		birds
inbob-oleg	sundan; subaybayan	to follow
inbogaw	sumigaw; humiyaw	to shout
inkali	magsalita; makipag-	to speak
	usap	
inkalolota	iluto; lutuin	to be cooked
inkegsel	magsutil	to be hard
inditdiditdit	umingit	to squeak (as rat)
ingedwa	batiin; biyakin (sa	to divide in two
	dalawa)	
inin-a	mga babae	women
in-ina	babae	woman
in-ippeng	tikman; lasahin	to taste
inlabbo	magpaupa	to work for wages
inlablab	maggugo,	to wash hair
	magsiyampu	
inmonaang	maghanap; tumingin-	to look around
	tingin	
in-obbo	bayanihan	working group
inomen	inumun; uminom	to drink
inpenpen	punuin	to fill (with solid
		objects)
insagong	lumingon; lingunin	to look back
insalang	bumili	to buy meat
inseb-ay	maghukay	to work using
		bar & fork
intatabon	itago; magtago	to hide
into	saan	where
inyopyop	pumintig; tumibok	to throb
ipabgew	mang-uto; utuin;	to flatter
	manghibo	

<u>Bontoc</u>	<u>Pilipino</u>	<u>English</u>
ipaey	ilagay	to put
ipagwat	iabot	to hand up
ipogaw	tao	person
ipos	buntot	tail
isaad	ibaba; ilapag	to put down
isaal	iuwi; dalhin sa bahay	to take home
isap-ey	ibilad; patuyuin	to dry in sun
isgep	pumasok; kasamang pumasok	to enter (with)
islek	lumahok; sumama; sumali	to take into
isog-ed	isalang	to place pot on fire
isonga	kaya nga	that is why
itab	uri ng bins	kind of beans
itep-al	ihagts; ibato; ipukol; iitsa	to throw
iting	5 tangkas ng palay 5 bungkos ng palay	5 bundles of rice
iyali	dalhan; hatdan	to bring
iyayoayodok	baluktutin	to be bent over
iyon-ona	iuna	to take ahead to take first
iyoson	ipatong	to put on top
labi	gabi	night
laga	habi	weave
lak-ayen	angatin; umangat	to lift
laneb	pag-aayos ng buhok	hair dressing
layden	maibigan; magustu- han	to like
lidingen	saksakin; duruin	to pierce
ligao	bilao	winnowing basket
lima	lima	five
linmawas	lumabis; sumobra	to be more
liyang	yungib; kuweba	cave
lobban	suha; lukban	pomelo
lokaben	buksan; magbukas	to open
lokban	damahuwana	wine-jar

<u>Bontoc</u>	<u>Pilipino</u>	<u>English</u>
mabalin	maaari; posible	possible
makan	sinaing	cooked rice
madkat	bisita; panauhin sa kasalan	invited guests to a wedding feast
magtek	matapat	truly
maid/ maiwed	wala	none
maigop	ulam	viand
maipanggep	hinggil; tungkol	with reference to
maloto	luto	cooked
mamagey	kumuha ng palay sa bodega	to get rice from storage
mamaggit	dalaga	young unmarried woman
mamankel	managot	to be responsible for
manad-alan	lumakad; maglakad	to walk
man	man	expression
mananog	ihagis; ibato; ipukol	to throw stones at
manaoy	bumili (ng bigas)	to buy rice
manbal	sumagot; tumugon	to answer
mangan	kumain; kanin	to eat
mangwani	sabihin; magsabi	to say
manogla	manigarilyo; manabako; humitit	to smoke
maseyep	matulog; umidlip	to sleep
mata	mata	eye
mat-awan	lumipas; dumaan	to elapse (of time)
mo	kung, kapag	if, when
na	ito; ire; nito	this
naay	ito; ire; nito	this
nab-el	mabasa	to be wet
nabilew	maunlad	developed
nablok	bulok; sira	rotten
nakna	kasiya; sapat	sufficient
nalango	tuyo; tinuyo	dried
naligwat	sinimulan; inumpisahan	started

<u>Bontoc</u>	<u>Pilipino</u>	<u>English</u>
naloglogi	nagsimula; nag-umpisa	begun
nal-os	umalis, umalis; lumisan	left, departed
nalpas	tapos; yari	finished
nan		particle
nangaat	makailán	how many times
napno	punó	filled
naseyepan	tulugan	sleeping place
nat-an	magkahiwalay	to be separated in space
natot-oya	pag-usapan; talakayin	to discuss
nawakas	makalwa	next day
ne	ano	what
ngabngab	ngabngab; kumain ng mais	to eat corn
ngadan	pangalan, ngalan	name
ngawngaw	ngawngaw; satsatan	sound of many talking
ngem	subalit; ngunit; pero	but
ngen	marahil; siguro, kaipala	maybe, perhaps
ngidingid	tikal	pain from overtiredness
ngingi	mainipin; walang tiyaga, madaingin	impatient, complaining
ngotngot	busal ng mais	corn cob
ngot-o	ngipin sa harap	front teeth
okalen		to take rice from a granary
od		expression
ogem		whiskers
oggay	tumira; magpaiwan, mamalagi; magpaiwan	stay, remain
og-ogoden	ikuwento; magkuwento; isalaysay; magsalaysay	to tell stories

<u>Bontoc</u>	<u>Pilipino</u>	<u>English</u>
oloten	lugasin	to strip grain from stalks
omakon	ilipat; lumipat	to transfer
omala	ikuha; kumuha	to get
omali	lumapit; dumating	to come
omawid	ibalik; bumalik	to return
omayan	hantungan; pa patunguhan; distino	destination
omey	lumakad; tumungo; pumunta	to go
omipta	sumapi; sumama, isama; ibilang	to join, include
omon-onod	sundan; subaybayan	to follow
oped	pulpol, mapurol	blunt, dull
otot	daga	rat
owasan	kayasan; yasyasan	to clean edges of split bamboo
owey	yantok	rattan
paagtowan	iputong; magputong	to place on someone's head
paamo	kalabaw na pantrabaho	working carabao
padakalen	alisin	to take out
padasen	subukin	to try
pagey	palay; bigas	rice
pala	pala	shovel
palalo	palalo	extreme
palek	tangkay; manggo	handle shaft
paliden	maghasa; ihasa, patalimin; patalasin	to whet, sharpen
pan		expression
pangatol	pulutong; pangkat	men's group
pango	tingga	lead
pannakol	palakol; putaw	axe
pantew	harapan	front yard
papatongan	upuan	seat
paptok	paputukin; pasabugin	to explode

<u>Bontoc</u>	<u>Pilipino</u>	<u>English</u>
pasek	kunya; pasak	wedge
pay	bukod diyan; tangi sa riyon	moreover
pay-an	idagdag; dagdagan, ipatong	to add to, put on
penpenan	punuin; pastahan	to fill up
pet		expression
pet-ak	biyakin; tilarin	to split
pidel	samparan	inner edge of field
pidwa	pangalawa; segundo	second
piditen	pulutin	to pick up in fingers
pili	pumili; humirang	to choose
pippiit	patunog	leaf whistle
pokayan	sapa; bukal	spring
pokpoket	amorsiko	grass seeds
poddaw	uri ng palay (bigas)	type of rice
podot	mainit	hot
polo	sampu	ten
pomisok	isaing, magsaing	to put rice in pot for cooking
potlak	sirain; basagin	to break
poyo	putulin; pagibain	to cut down, fell
sa	sa	future
sakati	sakati	grass for carabao feed
sak-en	ako	I
saggong	kapitbahay	neighbor
san		particle
sana	diyan	there, near you
sangdal	talyasi; kawa	vat
sapsapan	katamin; kinisin	to shave wood
sasad-en/ sesed-en	hintayin; maghintay	to wait
sengseng	hikaw; panainga	earring
si		particle
sik-a	ikaw; ka	you
sid-i	doon	there
sigiyan	bithay	to separate husked rice from unhusked
sina	dito	here

<u>Bontoc</u>	<u>Pilipino</u>	<u>English</u>
sinan		particle
sinawal	tira; labi	left over
sin-ekep	dalawang hiwa ng karne	two slices of meat
sino	sino	who
sinolak	matigas na kahoy	hard wood
sinpolo	sampu	ten
sintobon	isang bunton	one heap
sisa	diyan	there (near you)
sisiyanon	hatiin; maghati; maghiwalay	to divide, to go separate ways
siya	ito; iyon; iyan, siya; siya	it, he, she
soksokay		sunflower
soktan	baguhin; magbago, palitan, magpalit	to change
somaal	umuwi	to go home
somgep	pumasok	to enter (house)
somiwat	tabasin; magtabas; putulin; magputol	to cut sticks
somlek	sumuot	to enter (field, brush, forest)
soni	tapos, katapusan	end
soponen	magbunton; ibunton	to stack
sosom-ed	maghintay; hintayin	to wait
soysoy	hangin; simoy	wind, breeze
ta	sa gayon kata	1. so that 2. we (dual)
tag-ey	ibabaw; mataas	above, high
tag-ongen	lumitaw; umahon	to dip out
talka/talaka	bilao	head basket
tanggawan	magbigay liwanag	to shine a light on
tapey	alak sa bigas	rice wine
tay	sapagkat; dahil; sanhi	because
teb-awan	bawasan; magbawas	to deplete

BontocPilipinoEnglish

tet-ewa
titiyan

tunay; tapat
medya-agwa;
sulambi

true
eaves, dripping
place

tobo
tokwaban
tolo
tomaynan
tona

puto; bibingka
buksan; magbukas
tatlo
umalis; iwan
ito; nito

type of rice cake
to open
three
to leave

tongol
topil
topken
topog

tukain
mag-ipun-ipon;
magtipun-tipon
may; mayroon

this
pig sacrifice at night
lunch basket
to peck
to gather together

wa/way/wada/
wad-ay

may; mayroon

there is

walo
watwat

walo
kabahagi ng laman
(karne)

eight
meat portion

wengweng

hawanin; linisin

to clean debris from
collapsed wall

ya
yakey
yakyakotkot

at
aha; aba; naku
pahirapan

and
excl. of surprise
to be burdened
down